

BESEDOTVORNI POMENI SAMOSTALNIŠKIH IZPELJANK V PRASLOVANŠČINI

Matej Šekli

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Slovenija

Key words: word formation, semantics, word-formational semantics, noun, Proto-Slavic

Summary: In the article, the word-formational semantics of noun derivatives in Proto-Slavic is discussed. The word-formational meaning of a noun derivative is, from the synchronic point of view, determined by its word-formational base (verbal root, verb, adjective or noun) as well as by the non-structural noun suffix, which conveys at least one word-formational meaning. The noun suffixes with multiple meaning are analysed from the perspective of semantic change, i.e. the direction of semantic widening of a single noun suffix is adduced, when synchronically discernable.

1. Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank

Besedotvorni pomen samostalniške izpeljanke je sinhrono gledano odvisen od (besedne) vrste njenega besedotvornega predhodnika (glagolski koren, glagol, pridevnik, samostalnik) in od nestrukturalnega samostalniškega priponskega obrazila, ki izkazuje vsaj en besedotvorni pomen.

1.1. Izglagolskokorenski in izglagolski samostalniki (deverbativi)

Besedotvorni pomeni izglagolskokorenskih in izglagolskih samostalnikov so povezani s pomenom glagola (dejanje, stanje): a) **dejanje, stanje** (*nomen actionis*) je prvotni besedotvorni pomen, iz katerega s predvidljivo pomensko spremembo v smeri abstraktno → konkretno nastane drugotni besedotvorni pomen **rezultat dejanja** (*nomen acti, nomen rei actae*) (sln. *žaganje* 'da se žaga' → 'kar je žagano', *žganje* 'da se žge' → 'kar je žgano'; Snoj, ²2003: 863, 868),¹ z manj predvidljivimi pomenskimi spremembami pa so nastali tudi pomeni kot mesto/prostor, vršilnik dejanja oziroma orodje (psl. **tok-ъ* 'tok', **moŕь* < **mog-t-ъ* 'moč', **bor-n-ъ* 'borba', **pě-sn-ъ* 'pesem', **ži-zn-ъ* 'življenje', **žę-tv-a* 'žetev', **kǫp-ěl-ъ* 'kopel', **gǫd-ъb-a* 'godba, godenje'; **pręda* < **pręd-j-a* 'preja', **męt-ež-ъ* 'metež', **pъs-a-n-ęj-e* 'pisanje', **ži-t-ęj-e* 'življenje' ← **tefi* < **tek-ti* 'teči', **moti* < **mog-ti* 'moči', **bor-ti* (*se*) 'boriti se', **pě-ti* 'peti', **ži-ti* 'živeti', **žę-ti* 'žeti', **kǫp-a-ti* 'kopati', **gǫsti* < **gǫd-ti* 'gosti'; **pręsti* < **pręd-ti* 'presti', **męsti* < **męt-ti*

¹ Sinhrono gledano imajo praslovanska priponska obrazila z besedotvornim pomenom rezultat dejanja hkrati tudi besedotvorni pomen dejanje (priponsko obrazilo, ki bi imelo samo besedotvorni pomen rezultat dejanja, torej ne obstaja), kar tudi na oblikovni/formani ravni potrjuje, da je diahrono gledano besedotvorni pomen rezultat dejanja nastal iz besedotvornega pomena dejanje.

‘mešati’, **pъs-a-ti* ‘pisati’, **ži-ti* ‘živeti’); b) **vršilec**_{zivo} **dejanja**, **nosilec**_{zivo} **stanja** (*nomen agentis*) je prvotni besedotvorni pomen, iz katerega s predvidljivo pomensko spremembo nastane drugotni besedotvorni pomen vršilnik dejanja oziroma orodje (psl. **kov-a-č-ъ* ‘kdor kuje’ : **bi-č-ъ* *‘kdor bije’ → ‘s čimer se bije’)² (psl. **da-teľ-ъ* ‘dajalec’, **kov-a-č-ъ* ‘kovač’; **vold-ať-ъ* ‘vladar’, **gъd-ъc-ъ* ‘godec’, **jъd-ъc-a* ‘jedec’, **skacъ-ъk-ъ* ‘skakalec’, **prošakъ* < **pros-jak-ъ* ‘kdor prosi’; **plęs-ic-a* ‘plesalka’ ← **da-ti* ‘dati’, **kov-a-ti* ‘kovati’; **volsti* < **vold-ti* ‘vladati’, **gъsti* < **gъd-ti* ‘gosti’, **jъsti* < **jъd-ti* ‘jesti’, **skak-a-ti* ‘skakati’, **pros-i-ti* ‘prostiti’; **plęs-a-ti* ‘plesati’); c) **vršilnik**_{neživo} **dejanja** oziroma **orodje** (*nomen instrumenti*) (psl. **ši-dl-o* ‘šilo’, **veslo* < **vez-sl-o* ‘veslo’ ← **ši-ti* ‘šiti, šivati’, **vesti* < **vez-ti* ‘peljati’).³

1.2. Izpridevniški samostalniki (deadjektivi)

Besedotvorni pomeni izpridevniških samostalnikov se nanašajo na pomen pridevnika (lastnost, vrstnost, svojina) oziroma besednih vrst s podobnim kategorialnim pomenom (vrstilni števniki, pridevniški zaimki): a) **lastnost** (*nomen abstractum*) je prvotni besedotvorni pomen, iz katerega s predvidljivo pomensko spremembo v smeri abstraktno → konkretno nastane drugotni besedotvorni pomen **popredmetena lastnost** (*nomen concretum*) (psl. **běl-ъ* ‘belina’, **star-ost-ъ* ‘starost’, **lęp-ot-a* ‘lepota’, **prav-ъd-a* ‘pravičnost’; **čist-in-a* ‘čistota’, **vesel-ъj-e* ‘veselje’, **bogat-ъstv-o* ‘bogastvo’, **pust-yn-i* ‘pustinja’, **suša* < **sux-j-a* ‘suša’, **mold-ež-ъ* ‘mladina’ ← **běl-ъ* ‘bel’, **star-ъ* ‘star’, **lęp-ъ* ‘lep’, **prav-ъ* ‘raven; pravilen, pravičen’; **čist-ъ* ‘čist’, **vesel-ъ* ‘vesel’, **bogat-ъ* ‘bogat’, **pust-ъ* ‘pust, prazen’, **sux-ъ* ‘suh’, **mold-ъ* ‘mlad’); b) **nosilec**_{zivo} **lastnosti** ali **nosilnik**_{neživo} **lastnosti** (*nomen attributivum*) (psl. **star-ъc-ъ* ‘starec’, **peť-ъk-ъ* ‘petek’, **nov-ak-ъ* ‘novinec, na novo prišel’, **zolt-ik-ъ* ‘nekaj zlatega’, **mold-ít-ъ* ‘mladič, otrok’; **zolt-ic-a* ‘nekaj zlatega’ ← **star-ъ* ‘star’, **peť-ъ* ‘peti’, **nov-ъ* ‘nov’, **zolt-ъ* ‘zlat’, **mold-ъ* ‘mlad’).

² Pomenska sprememba je tvorna tudi v novejšem času (knj. sln. *sasalac* ‘kar sesa, s čimer se sesa’ s tipičnim pripriponskim obrazilom knj. sln. *-lęc/-vęc* s pomenom vršilca dejanja).

³ Za besedotvorni pomen *nomen instrumenti* se uporablja slovenska ustreznika *vršilnik dejanja* oziroma *orodje* brez natančnega ločevanja med besedotvornima pomenoma vršilnik dejanja v smislu ‘kar dela’ (psl. **dav-ic-a* ‘kar davi’ ← **dav-i-ti* ‘daviti’) in orodje v smislu ‘s čimer se dela’ (psl. **ši-dl-o* ‘s čimer se šiva’ ← **ši-ti* ‘šiti, šivati’). V obravnavani časovni plasti jezika (praslovanščina) je bila zunajjezikovna stvarnost opisovana predvsem z besedotvornim pomenom orodje (predmet, s katerimi je nekdo opravljal neko delo), medtem ko se besedotvorni pomen vršilnik dejanja (neživa pojavnost, ki opravlja neko dejanje) pojavlja samo v prenesem pomenu (stroji, ki neko delo opravlja samostojno, so se pojavili šele v moderni dobi).

1.3. Izsamostalniški samostalniki (desubstantivi)

Besedotvorni pomeni izsamostalniških samostalnikov so vezani na pomen samostalnika (človek, žival, predmet, pojem): a) **opravkar** ^{zivo} ali **opravljajnik** ^{nezivo} (*nomen professionis* v nekaterih primerih s pomenom opravkarja) (psl. **kluč-a-ŕ-ŕ* 'ključar', **rodák* < **rod-jak-ŕ* 'krvi sorodnik', **gŕ-dl-ic-a* 'grlica' ← **kluč-ŕ* 'ključ', **rod-ŕ* 'rod', **gŕ-dl-o* 'grlo'); b) **prostor/mesto** (*nomen loci*) (psl. **ogn-išč-e* 'ognjišče' ← **ogn-ŕ* 'ogenj'); c) **prebivalec** (*nomen originis*) (psl. **gord-ĕn-e* 'meščani', **Ob-odr-ŕ-ŕ* 'Obodriti' ← **gord-ŕ* 'mesto, grad', **obŕ Odrĕ* 'ob Odrŕ'); č) **manjšalnost** (*nomen deminutivum*) (psl. **gord-ŕc-ŕ* 'mestece, gradič', **list-ŕk-ŕ* 'listič, listek', **noŕ-ŕk-ŕ* 'nožič', **kozŕl-ŕ-ŕ* 'kozliček'; **okŕn-ŕc-e* 'okence'; **vŕv-ŕc-a* 'vrvica', **ŕyb-ŕc-a* 'ribica', **tet-ŕk-a* 'tetka' ← **gord-ŕ* 'mesto, grad', **list-ŕ* 'list', **noŕ-ŕ* 'nožič', **kozŕl-ŕ* 'kozel'; **okŕn-o* 'okno'; **vŕv-ŕ* 'vrv', **ŕyb-a* 'riba', **tet-a* 'teta'); d) **večalnost** (*nomen augmentativum*) (psl. **dol-in-a* 'dolina', **dvor-išč-e* 'veliko dvorišče' ← **dol-ŕ* 'jama, luknja', **dvor-ŕ* 'dvorišče'); e) **skupnost** (*nomen collectivum*) (psl. **kamen-ŕj-e* 'kamenje' ← **ka-my* **ka-men-e* 'kamen'); f) **edninskost** (*nomen singulativum*) (psl. **gord-ĕn-in-ŕ* 'meščan, eden od meščanov' ← **gord-ĕn-e* 'meščani'); g) **ženska oblika** (*nomen feminativum*) (psl. **lis-ŕc-a* 'lisica', **bog-yn-i* 'boginja', **ŕšča* < **ŕst-j-a* 'tašča' ← **lis-ŕ* 'lisjak', **bog-ŕ* 'bog', **ŕst-ŕ* 'tast'); h) **moška oblika** (*nomen masculinativum*) (psl. **gŕs-ak-ŕ* 'gosak' ← **gŕs-ŕ* 'gos').⁴

1.4. Strukturalna priponska obrazila

Priponska obrazila, ki besedotvornega pomena ne izkazujejo, tj. ki izpeljanki (vsaj sinhrono) pomena ne modificirajo, imajo t. i. **strukturalni pomen** (psl. **gospod-aŕ-ŕ* 'gospod, gospodar', **mŕŕ-ak-ŕ* 'moŕ', **zna-men-ŕj-e* 'znamenje' ← **gospod-ŕ* 'gospod, gospodar', **mŕŕ-ŕ* 'moŕ', **zna-mĕ* **zna-men-e* 'znamenje'; psl. **ŕln-ŕc-e* 'sonce', **ov-ŕc-a* 'ovca', **ŕĕs-ŕk-ŕ* 'pešek').

⁴ Glede na dihotomijo jezikovni sistem (sosirjanski *langue*) : raba jezikovnega sistema v sporazumevanju (sosirjanski *parole*), ki se odraža v različnih fokusih, teŕiŕih pri opisovanju jezikovnih pojavov, namreĕ beseda (leksem) : besedilo (tekst), je mogoĕe razlikovati med jezikovnosistemsko pogojenimi, tj. inherentnimi besedotvornimi pomeni na eni ter besedilno pogojenimi, tj. adherentnimi besedotvornimi pomeni na drugi strani. **Besedilno pogojena besedotvorna pomena** sta: a) **ljubkovalnost** (*nomen hypocoristicum*), ki je besedotvorno najpogosteje vezan na manjšalnice (sln. *bratĕc, sestriĕa*); b) **slabŕalnost** (*nomen pejorativum*), ki je besedotvorno vezan tako na manjšalnice (sln. *muzejĕĕk, igriĕa*) kot na veĕalnice (sln. *nosura, babŕe* < **babiŕĕe*).

Lastna imena poznajo ŕe naslednje besedotvorne, natanĕneje imenotvorne pomene: a) **ime po oĕetu** ali patronimik (*nomen patronimicum*) (sln. *Janeŕ* → *Janeŕiĕ* **Janeŕev sin*); b) **ime po materi** ali metronimik (*nomen metronimicum*) (sln. *Barbara* → *Barbariĕ* **Barbarin sin*); c) **slavilno ime** ali honorifikativ (*nomen honorificativum*), besedotvorno pogosto posamostaljeni svojilni pridevnik (sln. *Kidriĕ* → *Kidriĕevo* **Kidriĕevo mesto*, tj. mesto v slavo, na ĕast Kidriĕu).

Samostalnik	prvotni besedotvorni pomen	zglede
iz(glagolsko)- korenski, izglagolski	dejanje, stanje in drugotni pomeni	*tok-ъ, *moťъ < *mog-t-ъ, *bor-n-ъ, *pě-sn-ъ, *zi-zn-ъ, *žč-tv-a, *kqp-ěl-ъ, *gqd-ъb-a *pъs-a-n-ěj-e, *ži-t-ěj-e, *pređa < *pređ-j-a, *meť-ež-ъ
	vršilec _{zivo} dejanja in drugotni pomeni	*da-teľ-ъ, *kov-a-č-ъ *vold-af-ъ, *gqd-ъc-ъ, *jěd-ъc-a, *skač-ъk-ъ, *prošakъ < *pros-jak-ъ; *pleš-ic-a
	vršilnik _{zivo} dejanja orodje	*ši-dl-o, *veslo < *vez-sl-o
izpridevniški	lastnost in drugotni pomeni	*běl-ъ, *star-ost-ъ, *lěp-ot-a, *prav-ъd-a *vesel-ěj-e, *bogat-ъstv-o, *suša < *sux-j-a, *mold-ež-ъ, *čist-in-a, *pust-yn-i
	nosilec _{zivo} / nosilnik _{neživo} lastnosti	*star-ъc-ъ, *peť-ъk-ъ, *zolt-ik-ъ, *mold-if-ъ, *nov-ak-ъ; *zolt-ic-a, *běl-ъk-a
izsamostalniški	opravkar _{zivo} / opravljalik _{neživo}	*kluč-af-ъ, *rodakъ < *rod-jak-ъ, *gъrdl-ic-a
	prostor/mesto	*ogn-išč-e
	prebivalec	*gord-ěn-e, *berž-an-e *Ob-odr-if-i
	manjšalnost	*gord-ъc-ъ, *list-ъk-ъ, *nož-ik-ъ, *kozyl-if-ъ; *okъn-ъc-e; *vъgv-ъc-a, *ryb-ic-a, *tet-ъk-a
	večalnost	*dol-in-a, *dvor-išč-e
	skupnost	*kamen-ěj-e
	edninskost	*gord-ěn-in-ъ, *berž-an-in-ъ
	ženska oblika	*lis-ic-a, *bog-yn-i, *tъšča < *tъst-j-a
	moška oblika	*gqs-ak-ъ
	strukturalni pomen	*gospod-af-ъ, *mož-ak-ъ, *znamen-ěj-e; *sъln-ъc-e, *ov-ъc-a, *pěs-ъk-ъ

Besedotvorni pomeni samostalniških izpeljank v praslovanščini

Kot je razvidno iz preglednice, so glede na število besedotvornih pomenov praslovanška priponska obrazila enopomenska in večpomenska. V nadaljevanju so

obravnavana nekatera praslovanska produktivna enopomenska in večpomenska priponska obrazila.⁵

2. Praslovanska enopomenska priponska obrazila

Besedotvorni pomen praslovanskih enopomenskih priponskih obrazil so: a) izglagolskokorensko in izglagolsko: dejanje oziroma stanje, vršilec dejanja, vršilnik dejanja oziroma orodje; b) izpridevniško: lastnost; c) izsamostalniško: prebivalec.

2.1. Dejanje, stanje

Praslovanska enopomenska priponska obrazila oziroma besedotvorni vzorci s prvotnim besedotvornim pomenom dejanja, stanja (ter z drugotnimi besedotvornimi pomeni rezultata dejanja, mesta/prostora, orodja) so:

a) psl. ***-CoC-**, tj. samostalniki moške o-jevske sklanjatve z o-jevsko prevojno stopnjo korenskega zložnika (stcsl. *возъ* 'voz', *гнои* 'gnoj', *токъ* 'tok', *потокъ* 'potok' ← *вести* 'peljati', *гнити* 'gniti', *тешти* 'teči' (sln. *teči*), *потешти* 'poteči' (sln. *potечи*) < psl. **voz-ъ* 'voz', **gnoj-ъ* 'gnoj', **tok-ъ* 'tok', **po-tok-ъ* 'potok' ← **vesti* < **vez-ti* 'peljati', **gni-ti* 'gniti', **teči* < **tek-ti* 'teči', **poteti* < **po-tek-ti* 'poteči');

b) psl. ***-t-ъ** (stcsl. *масть* 'dišeče mazilo', *напастъ* 'nesreča, nevarnost; past', *пештъ* 'peč', *мошть* 'moč, sila, oblast', *сѣмрътъ* 'smrt' (rus. *смерть*) ← *мазати* 'mazati', *напасти* 'pasti, vreči se', *пешти* 'peči', *мошти* 'moči', *мръти* 'umirati' (rus. *мереть*) < psl. **mastъ* < **maz-t-ъ* 'mazilo', **pastъ* < **pad-t-ъ* 'past', **pečъ* < **pek-t-ъ* 'peč', **močъ* < **mog-t-ъ* 'moč', **sѣ-mъr-t-ъ* 'smrt' ← **maz-a-ti* 'mazati', **pasti* < **pad-ti* 'pasti', **peti* < **pek-ti* 'peči', **moči* < **mog-ti* 'moči', **mer-ti* 'umirati');

c) psl. ***-n-ъ**, ***-sn-ъ**, ***-zn-ъ** ((st)csl. *бранъ* 'boj, borba, bitka' (polj. *broń*), *данъ* 'dajatev, davek', *казнь* 'kazen; ukaz', *пѣснь* 'pesem; hvalospev, himna', *баснь* 'pripovedka, pravljica, basen', *жизнь* 'življenje', *болѣзнь* 'bolezen, bolehanje', *боязнь* 'bojazen, strah', *приазнь* 'naklonjenost, prijateljstvo, zvestoba' ← *брати* (sl) 'boriti se' (rus. *бороться*), *дати* 'dati', *казати* 'kazati; poučevati, vzgajati', *пѣти* 'peti', *баити* 'pripovedovati', *жити* 'živeti', *болѣти* 'biti bolan', *боити* sl 'bati se', *примати* 'privoščiti, biti naklonjen' < psl. **bor-n-ъ* 'borba', **da-n-ъ* 'dajanje', **kaz-n-ъ* 'kazanje', **pě-sn-ъ* 'pesem', **ba-sn-ъ* 'basen', **ži-zn-ъ* 'življenje', **bol-ě-zn-ъ* 'bolezen', **boj-a-zn-ъ* 'bojazen', **pъj-a-zn-ъ* 'naklonjenost' ← **bor-ti* (se) 'boriti se', **da-ti* 'dati', **kaz-a-ti* 'kazati', **pě-ti* 'peti', **ba-ja-ti* 'pripovedovati', **ži-ti* 'živeti', **bol-ě-ti* 'biti bolan', **boj-a-ti* se 'bati se', **pъj-a-ti* 'privoščiti, biti naklonjen');

č) psl. ***-tv-a** ((st)csl. *жетва* 'žetev, košnja, spravljanje pridelkov', *сѣтва* 'setev', *молитва* 'molitev', *оратва* 'oranje', *клатва* 'prisega; preklinjanje, prekletstvo', *паства* 'čreda'; britva 'britev' ← *жати* 'žeti žanjem', *сѣяти* 'sejati', *молити* (sl) 'moliti' (polj. *modlić się*), *орати* 'orati', *клати* 'kleti', *пасти* 'pasti'; *брити* 'biti' < psl. **žę-tv-a* 'žetev', **sě-tv-a* 'setev', **mol-i-tv-a* 'molitev', **or-a-tv-a* 'oranje',

⁵ Splošna problematika besedotvorja samostalniških izpeljank s sinhronega in diahronega vidika je obravnavana v Šekli 2011.

**klę-tv-a* 'kletev', **pas-tv-a* 'čreda'; **bri-tv-a* 'britev' ← **žę-ti* 'žeti', **sę-ja-ti* 'sejati', **modl-i-ti* (*sę*) 'moliti', **or-a-ti* 'orati', **klę-ti* 'kleti', **pas-ti* 'pasti'; **bri-ti* 'briti');

d) psl. **-C-ęl-/-C-'al-ъ* ((st)csl. *кѣпѣль* 'kopel, kopališče, bazen', sln. *zibel*, rus. *зыбѣль*, (st)csl. *свирѣль* 'piščal', *пишталъ* 'piščal' (sln. *piščal*), *печаль* 'trpljenje, žalost, skrb' ← (st)csl. *кѣпати* 'umivati', *зывати* 'zibati', *свирати* 'igrati na piščal', *пискати* 'piskati', *пешти* 'peči' < psl. **кѣр-ěl-ъ* 'kopel', **zyb-ěl-ъ* 'zibel', **svir-ěl-ъ* 'piščal', **pišč-al-ъ* 'piščal', **peč-al-ъ* 'trpljenje, žalost, skrb' ← **кѣр-a-ti* 'kopati', **zyb-a-ti* 'zibati', **svir-a-ti* 'igrati na piščal', **pisk-a-ti* 'piskati', **peči* < **pek-ti* 'peči');⁶

e) psl. **-ъb-a* ((st)csl. *гѣдѣба* 'godba, igranje'; *слѣужѣба* 'služba, služenje', *дрѣужѣба* 'prajateljstvo' ← *гѣсти* 'gosti, igrati na godalo ali brenkalo'; *слѣужити* 'služiti', *дрѣужити* *сѣ* 'družiti se' < psl. **gѣd-ъb-a* 'godba, godenje'; **služ-ъb-a* 'služba, služenje', **druž-ъb-a* 'družba, druženje' ← **gѣsti* < **gѣd-ti* 'gosti'; **služ-i-ti* 'služiti', **druž-i-ti* 'družiti se').

2.2. Vršilec dejanja

Praslovanska enopomenska priponska obrazila s prvotnim besedotvornim pomenom vršilca dejanja (ter z drugotnim besedotvornim pomenom orodja) so:

a) psl. **-tel-ъ* (stcsl. *дѣтелѣ* 'dajalec', *жѣтелѣ* 'kosec, žanjec', *блѣстелѣ* 'čuvaj'; *просителѣ* 'berač', *дѣлателѣ* 'delavec', *приѣтелѣ* 'prijatelj' ← *дати* 'dati', *жѣти* 'žeti žanjem', *блѣсти* 'biti buden, paziti', *просити* 'prosit', *дѣлати* 'delati', *приѣти* 'privoščiti, biti naklonjen' < psl. **da-tel-ъ* 'dajalec', **žę-tel-ъ* 'kosec, žanjec', **bflustelъ* < **blud-tel-ъ* 'čuvaj'; **pros-i-tel-ъ* 'berač', **děl-a-tel-ъ* 'delavec', **pręj-a-tel-ъ* 'prijatelj' ← **da-ti* 'dati', **žę-ti* 'žeti', **blusti* < **blud-ti* 'biti buden, paziti', **pros-i-ti* 'prosit', **děl-a-ti* 'delati', **pręj-a-ti* 'privoščiti, biti naklonjen');

b) psl. **-č-ъ* ((st)csl. *бичъ* 'bič', *ковачъ* 'kovač', *копачъ* 'vinogradnik', *погоничъ* 'gonjač' ← *бити* 'biti, tolči', *ковати* 'kovati', *копати* 'kopati', *погонити* 'zasledovati, opazovati' < psl. **bi-č-ъ* 'bič', **kov-a-č-ъ* 'kovač', **kop-a-č-ъ* 'kdor koplje', **po-gon-i-č-ъ* 'gonjač' ← **bi-ti* 'biti, tolči', **kov-a-ti* 'kovati', **kop-a-ti* 'kopati', **po-gon-i-ti* 'zasledovati, opazovati').⁷

⁶ Za alomorfa psl. **-ęl-/-'al-ъ* je značilna dopolnjujoča razvrstitev (komplementarna distribucija) (in sicer se alomorf psl. **-ęl-/-* pojavlja v položaju za praslovanskimi nemehkimi soglasniki *C, medtem ko se alomorf psl. **-al-* pojavlja v položaju za praslovanskimi mehкими soglasniki *C'), ki je posledica položajne glasovne spremembe (psl. **ę* se je v položaju za mehкими soglasniki spremenil v psl. **a*).

⁷ V zvezo s priponskim obrazilom psl. **-č-ъ* se navadno postavlja tudi (zloženo) priponsko obrazilo za tvorbo izsamostalniških samostalnikov psl. **-a-č-ъ* (stcsl. *колячъ* 'kolač' ← *коло* *колесе* 'kolo' < psl. **kol-ač-ъ* 'kolač' ← **kol-o* **kol-es-e* 'kolo') (Sławski 1974: 102), nastalo najverjetneje z reinterpretacijo izglagolskih izpeljank s pomenom vršilca dejanja tipa psl. **kov-a-č-ъ* ← **kov-a-ti* kot izsamostalniških izpeljank s pomenom opravkarja/opravljalnika psl. **kov-ač-ъ* ← **kov-ъ*. Pri psl. **-a-č-ъ* gre torej sinhrono gledano za samostojno priponsko obrazilo.

2.3. Vršilnik dejanja, orodje

Praslovanski enopomenski priponski obrazili s prvotnim besedotvornim pomenom vršilnika dejanja oziroma orodja sta:

a) psl. ***-dl-o** ((st)csl. **шилo** 'šilo', **мѣло** 'milo' (polj. *mydło*), **грѣло** 'grlo' (polj. *gardło*), **кадило** 'kadilo' (polj. *kadzidło*), **мѣрило** 'tehtnica', **писало** 'pisalo' (polj. *pisadlo*), **чесало** 'glavnik' (polj. *czesadlo*), **рало** 'ralo' (polj. *radło*, lit. *arklas*), **орало** 'ralo' ← **шилo** 'šiti, šivati', **мѣти** 'miti, umivati', **жрѣти** 'žreti', **кадити** 'kaditi', **мѣрити** 'meriti', **писати** 'pisati', **чесати** 'česati, trgati, obirati', **орати** 'orati' < psl. ***ši-dl-o** 'šilo', ***my-dl-o** 'milo', ***gr-dl-o** 'grlo', ***kad-i-dl-o** 'kadilo', ***mēr-i-dl-o** 'tehtnica', ***pis-a-dl-o** 'pisalo', ***čes-a-dl-o** 'glavnik', ***or-dl-o** 'ralo', ***or-a-dl-o** 'ralo' ← ***ši-ti** 'šiti, šivati', ***my-ti** 'miti, umivati', ***žer-ti** 'žreti', ***kad-i-ti** 'kaditi', ***mēr-i-ti** 'meriti', ***pъs-a-ti** 'pisati', ***čes-a-ti** 'česati', ***or-a-ti** 'orati');

b) psl. ***-sl-o** (stcsl. **число** 'število', **весло** 'veslo', **масло** 'olje, maža' ← **чисти** 'šteti, brati, spoštovati', **вести** 'peljati', **мазати** 'mazati' < psl. ***čislo** < ***čit-sl-o** 'število', ***veslo** < ***vez-sl-o** 'veslo', ***maslo** < ***maz-sl-o** 'olje, maža' ← ***čisti** < ***čit-ti** 'šteti, brati, spoštovati', ***vesti** < ***vez-ti** 'peljati', ***maz-a-ti** 'mazati').

2.4. Lastnost

Praslovanska enopomenska priponska obrazila oziroma besedotvorni vzorci s prvotnim besedotvornim pomenom lastnosti (ter z drugotnim besedotvornim pomenom popredmetne lastnosti) so:

a) psl. ***-ь** ← ***-ъ**, tj. gledano praslovansko sinhrono sprememba sklanjatvenega vzorca ((st)csl. **бѣла** 'belina' ← **бѣлъ** 'bel' < psl. ***běl-ь** 'belina' ← ***běl-ь** 'bel'),⁸

b) psl. ***-C-ost-ь/*-C'-est-ь** (stcsl. **чистость** 'čistost, brezhibnost; čistota', **радость** 'radost, veselje', **юность** 'mladost', **старость** 'starost', **боуксть** 'neumnost, traparija', **горксть** 'grenkost, trpkost' ← **чистъ** 'čist', **радъ** 'rad', **юнь** 'mlad', **старъ** 'star', **боуи** 'neumen, trapast', **горни** 'slabši, hujši' < psl. ***čist-ost-ь** 'čistost', ***rad-ost-ь** 'radost, veselje', ***jun-ost-ь** 'mladost', ***star-ost-ь** 'starost', ***buj-est-ь** 'neumnost, traparija', ***goř-est-ь** 'grenkost, trpkost' ← ***čist-ь** 'čist', ***rad-ь** 'rad', ***jun-ь** 'mlad', ***star-ь** 'star', ***buj-ь** 'neumen, trapast', ***goř-ьj-ь** 'slabši, hujši');

c) psl. ***-C-ot-a/*-C'-et-a** ((st)csl. **чистота** 'čistota', **бѣлота** 'belina, čistota', **лѣпота** 'lepota', **нагота** 'nagota, golota', **синьта** 'sinjost', **тъштета** 'škoda, izguba' ← **чистъ** 'čist', **бѣлъ** 'bel', **лѣпъ** 'lep', **нагъ** 'nag, gol', **синь** 'sinji', **тъштъ** 'prazen, ničev, nečimrn' < psl. ***čist-ot-a** 'čistota', ***běl-ot-a** 'belina', ***lěp-ot-a** 'lepota', ***nag-ot-a** 'nagota, golota', ***siň-et-a** 'sinjost', ***tъšč-et-a** 'škoda, izguba' ← ***čist-ь** 'čist', ***běl-ь** 'bel', ***lěp-ь** 'lep', ***nag-ь** 'nag, gol', ***siň-ь** 'sinji', ***tъšč-ь** 'prazen, ničev, nečimrn');

č) psl. ***-ьd-a** ((st)csl. **правьда** 'pravičnost', **кривьда** 'krivda', **вражьда** 'sovrašтво, mržnja' ← **правъ** 'raven; pravilen, pravičen' (rus. *правый*), **кривъ** 'kriv, nepravilen', **вражини** 'sovražnikov, sovražen' (← **врагъ** 'sovražnik', rus. *враг*) < psl. ***prav-ьd-a** 'pravičnost', ***kriv-ьd-a** 'krivda', ***vorž-ьd-a** 'sovrašтво, mržnja' ← ***prav-ь** 'raven;

⁸ Diahrono gledano gre za praindoevropski vzporedni tvorbi iz skupne besedotvorne podlage: pridevnik s pripono *pie*. ***-o/e-**, samostalnik s pomenom lastnosti pa s pripono *pie*. ***-i-**.

pravilen, pravičen', **kri-ъ* 'kriv, nepravilen', **vorž-ъj-ъ* 'sovražnikov, sovražen' (← **vorg-ъ* 'sovražnik').

2.5. Prebivalec

Praslovansko enopomensko priponsko obrazilo z besedotvornim pomenom prebivalca je psl. **-ĕn-e/*-jan-e* ((st)csl. *гРАЖДАНИНЪ* 'meščan', *СЕЛАНИНЪ* 'deželan' ← *ГРАДЪ* 'zid, obzidje, vrt, mesto' (rus. *ГОРОД*), *СЕЛО* 'naseljen prostor, ozemlje' (polj. *siodło*) ≤ psl. **gord-ĕn-e* 'meščani', **sedl-ĕn-e* 'deželani' ← **gord-ъ* 'zid, obzidje, vrt, mesto', **sedl-o* 'naseljen prostor, ozemlje').⁹

3. Večpomenska priponska obrazila

Besedotvorni pomen večpomenskih priponskih obrazil je delno odvisen od kategorialnega pomena besedotvornega predhodnika, ki je pogojen z besedno vrsto le-tega (priponsko obrazilo psl. **-ъc-ъ* ima na samostalniški besedotvorni podstavi besedotvorni pomen manjšalnosti, na pridevniški besedotvorni podstavi besedotvorni pomen nosilca/nosilnika lastnosti, na glagolski besedotvorni podstavi besedotvorni pomen vršilca dejanja: psl. **gord-ъc-ъ* 'mestece, gradec' : **bĕl-ъc-ъ* 'belec' : **gŏd-ъc-ъ* 'godec' ← **gord-ъ* 'mesto, grad' : **bĕl-ъ* 'bel' : **gŏsti* < **gŏd-ti* 'gosti'). Praslovanska večpomenska samostalniška priponska obrazila so obravnavana s stališča pomenske spremembe, in sicer je v nadaljevanju nakazana možna smer širitve pomena posameznega priponskega obrazila, kjer je le-ta sinhrono razvidna.¹⁰ Razdeljena so glede na pomen (vsaj delna sopomenskost).

3.1. Praslovanska priponska obrazila **-ъc-*, **-ъk-*

Ta besedotvorna obrazila imajo besedotvorne pomene manjšalnost (izsamostalniško) ali/in nosilec/nosilnik lastnosti (izpridevniško) ali/in vršilec dejanja (izglagolsko (korenensko)), pogost je tudi strukturalni pomen.

Psl. **-ъc-ъ*: a) izsamostalniško: manjšalnost (stsl. *ГРАДЪЦЪ* 'mestece', *ОБЛАЧЪЦЪ* 'oblaček', *РОЖЪЦЪ* 'rožič' ← *ГРАДЪ* 'mesto, grad' (rus. *ГОРОД*), *ОБЛАКЪ* 'oblak' (polj. *oblok*), *РОГЪ* 'rog' < psl. **gord-ъc-ъ* 'mestece, gradič', **ob-volč-ъc-ъ* 'oblaček', **rož-ъc-ъ* 'rožič' ← **gord-ъ* 'mesto, grad', **ob-volk-ъ* 'oblak', **rog-ъ* 'rog'); b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti ((st)csl. *МЪДРЪЦЪ* 'modrec, moder človek', *СТАРЪЦЪ* 'starec, star človek', *БРАДАТЪЦЪ* 'bradatec, bradat človek' ← *МЪДРЪ* 'moder', *СТАРЪ* 'star' (rus. *старый*), *БРАДАТЪ* 'bradat' (rus. *бородатый*) < psl. **mŏdr-ъc-ъ* 'modrec, moder človek', **star-ъc-ъ* 'starec, star človek', **bord-at-ъc-ъ* 'bradatec, bradat človek' ← **mŏdr-ъ* 'moder', **star-ъ* 'star', **bord-at-ъ* 'bradat'); c)

⁹ Za alomorfa psl. **-ĕn-e/*-jan-e* je (v (stari) cerkveni slovanščini zagotovo, morda v nekaterih primerih tudi že v praslovaščini) značilna prosta razvrstitev (arbitrarna distribucija), ki je posledica analogne spremembe, in sicer izravnave ene od različic prvotno dopolnjujoče razvrščenih alomorfov psl. **-ĕn-e/*-an-e* / -/+[*č, *ž, *š, *j] (psl. **gord-ĕn-e* 'prebivalci mesta, meščani' : **berž-an-e* 'prebivalci brega, brežani' ← **gord-ъ* 'mesto', **berg-ъ* 'breg') v prvotno za le-to neznačilna glasovna okolja.

¹⁰ V večini primerov je smer širitve besedotvornega pomena možna kvečjemu z diahronim pristopom (zunanja primerjava s stanjem v drugih (starih) indoevropskih jezikih in rekonstrukcija prvotnega pomena).

izglagolsko(korensko): vršilec dejanja ((st)csl. гѣдѣць 'godec', ловѣць 'lovec', пласѣць 'plesalec' ← гѣсти 'gosti', ловити 'loviti', пласати 'plesati' < psl. *gōd-ьс-ь 'godec', *lov-ьс-ь 'lovec', *plēs-ьс-ь 'plesalec' ← *gōsti < *gōd-ti 'gosti', *lov-i-ti 'loviti', *plēs-a-ti 'plesati').¹¹

Psl. *-ьс-е. a) izsamostalniško: manjšalnica ((st)csl. окѣнце 'okence', мѣстѣце 'mestece, prostorček', младѣтыце 'otroček' (rus. *молодой*) ← окно 'okno', мѣсто 'mesto, prostor', младѣ младѣте 'otrok' < psl. *okъn-ьс-е 'okence', *mĕst-ьс-е 'mestece, prostorček', *mold-ĕt-ьс-е 'mladiček, otroček' ← *okъn-o 'okno', *mĕst-o 'mesto, prostor', *mold-ĕ *mold-ĕt-e 'mladič, otrok'); b) strukturalni pomen (stcsl. сѣньце 'sonce' (rus. *солнце*), срѣдѣце 'srce' (rus. *сердце*) < psl. *sъn-ьс-е 'sonce', *srĕd-ьс-е 'srce').

Psl. *-ьс-а. a) izsamostalniško: manjšalnica (stcsl. врьвѣца 'vrvica', мѣшыца 'roka, rama' ← врьвь 'tanjša vrv' (rus. *вервь*), мѣшь 'miš' < psl. *vŕgv-ьс-а 'vrvica', *myš-ьс-а 'mišica, miška' ← *vŕgv-ь 'vrv', *myš-ь 'miš'); b) izglagolsko(korensko): vršilec dejanja (stcsl. ѣдѣца 'jedež, požeruh' (sln. *jedec*), оубица 'ubijalec, morilec' ← ясти 'jesti', оубити 'ubiti' < psl. *jĕd-ьс-а 'jedec', *u-bŕj-ьс-а 'ubijalec, morilec' ← *jĕsti < *jĕd-ti 'jesti', *u-bi-ti 'ubiti'); c) strukturalni pomen (stcsl. овѣца 'ovca' < psl. *ov-ьс-а 'ovca').

Psl. *-ьк-ъ. a) izsamostalniško: manjšalnost ((st)csl. сѣнькъ 'sinček', листъкъ 'listič, listek' ← сѣнь 'sin', листъ 'list' < psl. *sŕn-ьк-ъ 'sinček', *list-ьк-ъ 'listič, listek' ← *sŕn-ь 'sin', *list-ь 'list'); b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti (stcsl. четвьрътъкъ 'četrtek', пѣтъкъ 'petek' ← четвьрътъ 'četrti' (rus. *четвёртый*), пѣтъ 'peti' < psl. *čĕtvŕt-ьк-ъ 'četrtek', *pĕt-ьк-ъ 'petek' ← *čĕtvŕt-ь 'četrti', *pĕt-ь 'peti'); c) izglagolsko (korensko): vršilec dejanja ((st)csl. скачѣкъ 'kobilica' ← скакати 'skakati' < psl. *skač-ьк-ъ 'kobilica' ← *skak-a-ti 'skakati'); č) strukturalni pomen (stcsl. пѣсекъ 'pesek' < psl. *pĕs-ьк-ъ 'pesek').

Psl. *-ьк-а. a) izsamostalniško: manjšalnost ((st)csl. тетѣка 'teta' ← тѣта 'teta' < psl. *tĕt-ьк-а 'tetka' ← *tĕt-a 'teta'); b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti (sln. *belka, črnka* ← *bel, črn* < psl. *bĕl-ьк-а 'nekaj belega, nekdo bel', *čŕn-ьк-а 'nekaj črnega, nekdo črn' ← *bĕl-ь 'bel', *čŕn-ь 'črn').

3.2. Praslovanski priponski obrazili *-ik-ъ, *-ic-a

Skupna besedotvorna pomena priponskih obrazil sta manjšalnost (izsamostalniško) in nosilec/nosilnik lastnosti (izpridevniško).

Psl. *-ik-ъ. a) izsamostalniško: manjšalnost (polj. *nożyk*, češ. *nožík* 'nožič'; polj. *wietrzyk*, češ. *větrík* 'vetrc, sapica' ← polj. *nóz*, češ. *nůž* 'nož'; polj. *wiatr*, češ. *vítr* 'veter' < psl. *nož-ik-ъ 'nožič', *větr-ik-ъ 'vetrc' ← *nož-ь 'nožič', *větr-ь 'veter'); b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti (stcsl. прѣздѣникъ 'praznik, slovesnost', златникъ 'zlatnik, zlat denar' ← прѣздѣньчъ 'prazen, nedeloven' (gluž. *prózdny*), златъ 'zlat' (rus. *золот*) < psl. *porzd-ьn-ik-ъ 'praznik', *zolt-ik-ъ 'nekaj zlatega' ← *porzd-ьn-ъ 'prazen', *zolt-ъ 'zlat'; polj. *młodzik* 'mladenič' ← polj. *młody* 'mlad' < psl. *mold-ik-ъ 'nekaj mladega' ← *mold-ь 'mlad'; češ. *malík*

¹¹ Zunanja primerjava kaže na starost izsamostalniških tvorb, pri katerih gre najverjetneje za posamostaljene pridevnike (Brugmann ²1916: 487–491).

‘mezinec’ ← češ. *malý* ‘majhen’ < psl. **mal-ik-ъ* ‘nekaj majhnega’ ← **mal-ъ* ‘majhen’).

Psl. **-ьп-ик-ъ*. Prvotno so to samostalniki, izpeljani iz pridevnikov na psl. **-ьп-ъ* (stcsl. сѣребръникъ ‘srebrnik’, грѣшьникъ ‘grešnik’, блѣдъникъ ‘razuzdanec, prešuštnik’ ← сѣребрънъ ‘srebrn’, грѣшьнъ ‘grešen’, блѣдънъ ‘razuzdan’ < psl. **сьребр-ьп-ик-ъ* ‘nekaj srebrnega, srebrnik’, **грѣш-ьп-ик-ъ* ‘nekdo grešen, grešnik’, **блѣд-ьп-ик-ъ* ‘nekdo bloden, blodnik’ ← **сьребр-ьп-ъ* ‘srebrn’, **грѣш-ьп-ъ* ‘grešen’, **блѣд-ьп-ъ* ‘bloden’). Zaradi vzporedne besedotvorne motiviranosti preko glagola (stcsl. грѣшити ‘grešiti’, блѣдити ‘motiti se’ < psl. **грѣш-и-ти* ‘grešiti’, **блѣд-и-ти* ‘motiti se’) je prišlo do abstrakcije zloženega priponskega obrazila **-ьп-ик-ъ* s pomenom vršilca dejanja (psl. **грѣш-ьп-ик-ъ*, **блѣд-ьп-ик-ъ* ← **грѣш-и-ти*, **блѣд-и-ти*).

Psl. **-іс-а*. a) izsamostalniško: manjšalnost ((st)csl. рѣбѣца ‘ribica’, ладѣца ‘ladjica’, рѣчица ‘ročica’, ножѣца pl f ‘škarje, kleščice’, мѣшѣца ‘mušica’, дѣвѣца ‘dekle, deklica’ ← рѣба ‘riba’, ладѣ ‘ladja’ (češ. *lod*, polj. *łódź*), рѣка ‘roka’, нога ‘noga’, мѣха ‘muha’, дѣва ‘devica’ < psl. **рѣб-іс-а* ‘ribica’, **old-ьј-іс-а* ‘ladjica’, **рѣч-іс-а* ‘ročica’, **нож-іс-а* pl f ‘škarje, kleščice’, **муш-іс-а* ‘mušica’, **дѣв-іс-а* ‘dekle, deklica’ ← **рѣб-а* ‘riba’, **old-и* **old-ьј-е* ‘ladja’, **рѣк-а* ‘roka’, **nog-а* ‘noga’, **мух-а* ‘muha’, **дѣв-а* ‘devica’); ženska oblika ((st)csl. лисѣца ‘lisica’, цѣсарѣца ‘vladarica, cesarica’ ← лисѣ ‘lisjak’, цѣсарѣ ‘vladar, kraj’ < psl. **lis-іс-а* ‘lisica’, **cēsarf-іс-а* ‘cesarica’ ← **lis-ъ* ‘lisjak’, **cēsarf-ъ* ‘cesar’); opravkar/opravljalnik ((st)csl. грѣлица ‘grlica’ ← грѣло ‘grlo’ (rus. *горло*, češ. *hrdlo*) < psl. **грѣ-dl-іс-а* ‘grlica’ ← **грѣ-dl-о* ‘grlo’); strukturalni pomen ((st)csl. пѣтица ‘ptič, ptica’ ← пѣта ‘ptič, ptica’ < psl. **рѣт-іс-а* ‘ptič, ptica’ ← **рѣт-а* ‘ptič, ptica’); b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti (stcsl. златѣца ‘zlatnik, zlat denar’, старѣца ‘starka, stara ženska’, чрънѣца ‘murva’, ‘redovnica, nuna’, десѣца ‘desna roka, desnica’, пѣяница/пѣяница ‘rijanec’ ← златъ ‘zlat’ (rus. *золот*, старъ ‘star’ (rus. *старый*), чрънъ ‘črn’ (rus. *чёрный*), десѣнъ ‘desen’, пѣянъ ‘rijan, omamljen’ < psl. **zolt-іс-а* ‘nekaj zlatega’, **star-іс-а* ‘starka, stara ženska’, **čьrn-іс-а* ‘nekaj črnega, nekdo črn’, **desn-іс-а* ‘desna roka, desnica’, **рѣјан-іс-а* ‘rijanec’ ← **zolt-ъ* ‘zlat’, **star-ъ* ‘star’, **čьrn-ъ* ‘črn’, **desn-ъ* ‘desen’, **рѣјан-ъ* ‘rijan’); c) izglagolsko(korensko): vršilec, vršilnik dejanja oziroma orodje (stcsl. пласѣца ‘plesalka’, sln. *davica* ← stcsl. пласати ‘plesati’, давѣти ‘daviti, dušiti’ < psl. **plēs-іс-а* ‘plesalka’, **dav-іс-а* ‘kar davi’ ← **plēs-а-ти* ‘plesati’, **dav-и-ти* ‘daviti, dušiti’).

Psl. **-ьп-іс-а*. Prvotno so to samostalniki, izpeljani iz pridevnikov na psl. **-ьп-ъ* (stcsl. тѣмѣница ‘temnica, ječa, zapor’, жѣтѣница ‘žitnica, kašča, skedenj’, грѣшьница ‘grešnica’, блѣдѣница ‘razuzdanka, prešuštnica’ ← тѣмѣнъ ‘temen’, жѣтѣнъ ‘žiten’, грѣшьнъ ‘grešen’, блѣдѣнъ ‘razuzdan’ < psl. **ьт-ьп-іс-а* ‘temnica’, **žit-ьп-іс-а* ‘žitnica’, **грѣш-ьп-іс-а* ‘grešnica’, **блѣд-ьп-іс-а* ‘blodnica’ ← **ьт-ьп-ъ* ‘temen’, **žit-ьп-ъ* ‘žiten’, **грѣш-ьп-ъ* ‘grešen’, **блѣд-ьп-ъ* ‘blod’). Zaradi vzporedne besedotvorne motiviranosti preko glagola oziroma samostalnika je prišlo do abstrakcije zloženega priponskega obrazila **-ьп-іс-а* z besedotvornim pomenom vršilca dejanja (psl. **грѣш-ьп-іс-а* ‘grešnica’, **блѣд-ьп-іс-а* ‘blodnica’ ← **грѣш-и-ти* ‘grešiti’, **блѣд-и-ти* ‘bloditi, motiti se’) oziroma prostora/mesta (psl.

**тът-ьп-іс-а* 'temnica', **žit-ьп-іс-а* 'žitnica' ← **тът-а* 'tema', **žit-o* 'žito' > stcsl. *тъма* 'tema', *жито* 'žito').

3.3. Praslovansko priponsko obrazilo *-іѣ-ъ

Ima naslednje besedotvorne pomene: a) izsamostalniško: manjšalnost ((st)csl. *отрочишѣ* 'otrok', *козълишѣ* 'kozliček' ← *отрокъ* 'deček, mladenič', *козълъ* 'kozel' < psl. **otroč-іѣ-ъ* 'otrok', **kozyl-іѣ-ъ* 'kozliček' ← **otrok-ъ* 'deček', **kozyl-ъ* 'kozel'); patronimičnost in metronimičnost (sln. *Janežič*, *Barbarič* ← *Janež*, *Barbara*); prebivalec (rus. *Москвич* 'Moskovčan' ← rus. *Москва* 'Moskva'; rožansko sln. *Celovčič*, *Podgorčič*, *Borovčič* ← sln. *Celovec*, *Podgora*, *Borovlje*; rus. *Дреговичи* 'Dregoviči, vzhodnoslovansko plemo' ← psl. **dregy* **dregyve* 'močvirje'; **Obodrii* 'Obodriti, zahodnoslovansko plemo' ← psl. **obъ Odrě* 'ob Odr'); strukturalni pomen (stcsl. *пѣтишѣ* 'vrabec' ← (пѣта 'ptič, ptica') < psl. **рѣт-іѣ-ъ* 'ptič, ptica' ← **рѣт-ъ* 'ptič, ptica');¹² b) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti (sln. *belič*, *golič* ← sln. *bel*, *gol* < psl. **běl-іѣ-ъ* 'nekaj belega', **gol-іѣ-ъ* 'nekaj golega' ← **běl-ъ* 'bel', **gol-ъ* 'gol'). Pomen nosilca/nosilnika lastnosti bi ob pomenu manjšalnosti lahko nastal preko vzporedne besedotvorne motivacije iz izpridevniškega samostalnika in pridevnika ((st)csl. *младшишѣ* 'mladič, otrok' ← *млада* *младате* 'mladič, otrok' : *младъ* 'mlad' (rus. *молодой*) < psl. **mold-іѣ-ъ* 'mladič' ← **mold-ę* **mold-ęt-e* 'mladič, otrok' : **mold-ъ* 'mlad').¹³

3.4. Praslovansko priponsko obrazilo *-(j)-ak-ъ

Izkazuje naslednje besedotvorne pomene: a) izpridevniško: nosilec/nosilnik lastnosti ((st)csl. *юнакъ* 'mladenič', *новакъ* 'novinec, na novo prišel', *своіакъ* 'sorodnik' ← *юнь* 'mlad', *новъ* 'nov', *свои* 'svoj' < psl. **jun-ak-ъ* 'mladenič', **nov-ak-ъ* 'novinec, na novo prišel', **svoj-ak-ъ* 'sorodnik' ← **jun-ъ* 'mlad', **nov-ъ* 'nov', **svoj-ъ* 'svoj'); b) izsamostalniško: opravkar/opravljalnik ((st)csl. *рождакъ* 'krvni sorodnik' (sln. *rojak*) ← *родъ* 'rod, generacija, porod' < psl. **rodakъ* < **rod-jak-ъ* 'krvi sorodnik' ← **rod-ъ* 'rod'), moška oblika (psl. **gos-ak-ъ* 'gosak' ← **gos-ъ* 'gos'); c) izglagolsko (korensko): vršilec dejanja ((st)csl. *просакъ* 'berač' ← *просити* 'prostiti' < psl. **prošakъ* < **pros-jak-ъ* 'kdor prosi' ← **pros-i-ti* 'prostiti'); č) strukturalni pomen ((st)csl. *мѣжакъ* 'mož' ← *мѣжи* 'mož' < psl. **mǫž-ak-ъ* 'mož' ← **mǫžъ* 'mož'). Izglagolske tvorbe so lahko nastale drugotno ob izsamostalniških preko vzporedne besedotvorne motivacije (sev. sl. **jěd-ak-ъ* 'požeruh' ← **jěsti* < **jěd-ti* 'jesti' : **jěd-a* 'hrana').¹⁴

¹² V zgodovinski dobi besedotvorni predhodnik od stcsl. *пѣтишѣ* 'vrabec' < psl. **рѣт-іѣ-ъ* 'ptič, ptica', tj. psl. **рѣт-ъ* 'ptič, ptica', ni znan. Samostalnik vsl. csl. *пѣта* 'ptič, ptica' < psl. **рѣт-а* 'ptič, ptica' formalno ne more biti besedotvorni predhodnik, saj so manjšalnice navadno istega slovničnega spola kot njihovi besedotvorni predhodniki, torej psl. **рѣт-ъ* → **рѣт-іѣ-ъ*, **рѣт-ak-ъ* (> polj. *ptak*, dluz. *ptak*, gluž. *ptak*, češ. *pták*, slš. *vták*); **рѣт-а* → **рѣт-іс-а*.

¹³ Zunanja primerjava kaže na starost izsamostalniških tvorb (lit. *vilkýtis* 'volčič' ← *vilkas* 'volk' = sln. *volčič* ← *volk* < psl. **vьlč-іѣ-ъ* 'volčič' ← **vьlčъ* 'volk').

¹⁴ Zunanja primerjava kaže na starost izpridevniških tvorb (gr. *νεός νεώκος* 'mladenič' ← *νεός* 'mlad, nov' = psl. **nov-ak-ъ* ← **nov-ъ*, lit. *naujōkas* 'novinec' ← *naujas* 'nov').

3.5. Praslovansko priponsko obrazilo *-af-ъ

Ima naslednje besedotvorne pomene: a) izsamostalniško: opravkar ((st)csl. *мытѣарь* 'mitničar, carinik', *букѣарь* 'pisar, pismen človek'; *рыбарь* 'ribič', *ключарь* 'ključar' ← *мыто* 'plačilo, darilo', *букы* 'bukev; zapis, listina'; *рыба* 'riba', *ключ* 'ključ' < psl. **myt-af-ъ* 'mitničar, carinik', **buk-af-ъ* 'pisar, pismen človek'; **ryb-af-ъ* 'ribič', **kluč-af-ъ* 'ključar' ← **myt-o* 'plačilo, darilo', **buk-y* 'bukev; zapis, listina'; **ryb-a* 'riba', **kluč-ъ* 'ključ');¹⁵ b) izglagolsko(korensko): vršilec dejanja ((st)csl. *владарь* 'gospodar, vladar' ← *власти* 'vladati' (rus. *владеть*) < psl. **vold-af-ъ* 'gospodar, vladar' ← **volsti* < **vold-ti* 'vladati'); c) strukturalni pomen ((st)csl. *господарь* 'gospod, gospodar' ← *господь* 'gospod, gospodar' < psl. **gospod-af-ъ* 'gospod, gospodar' ← **gospod-ъ* 'gospod, gospodar'). Pomen vršilca dejanja je nastal ob pomenu opravkarja preko vzporedne besedotvorne motivacije iz samostalnika in glagola ((st)csl. *зидарь* 'graditelj', *зъдарь* 'lončar' ← *зъдъ/зидъ* 'zid', *зъдати* 'graditi, ustvarjati' < psl. **zъd-af-ъ/*zid-af-ъ* 'graditelj, zidar, ustvarjalec' ← **zъd-ъ/*zid-ъ* 'zid', **zъd-a-ti* 'graditi, zidati, ustvarjati').¹⁶

3.6. Praslovansko priponsko obrazilo *-in-a

Izkazuje naslednje besedotvorne pomene: a) izpridevniško: lastnost ((st)csl. *чистина* 'čistota', *глубина* 'globina', *тишина* 'mirno morje', *бъстрина* 'tekoča voda, potok, reka', *новина* 'neobdelana njiva' ← *чистъ* 'čist', *глубокъ* 'globok', *тихъ* 'tih, miren', *бъстръ* 'hiter', *новъ* 'nov' < psl. **čist-in-a* 'čistota', **glqb-in-a* 'globina', **tiš-in-a* 'tišina', **bystr-in-a* 'bistrina', **nov-in-a* 'novota' ← **čist-ъ* 'čist', **glqb-ok-ъ* 'globok', **tix-ъ* 'tih, miren', **bystr-ъ* 'hiter', **nov-ъ* 'nov'); b) izsamostalniško: opravkar/opravljalnik ((st)csl. *маслина* 'oliva', *овьчина* 'ovčja koža', *пажчина* 'rajčevina' ← *масло* 'olje, maža', *овьца* 'ovca', *пажкъ* 'rajek' < psl. **masl-in-a* 'oliva', **ovъč-in-a* 'ovčja koža', **pačč-in-a* 'rajčevina' ← **masl-o* 'olje, maža', **ovъc-a* 'ovca', **pačk-ъ* 'rajek'); večalnost ((st)csl. *долина* 'dolina', *година* 'čas', *хлѣвина* 'hiša, zgradba' ← *долъ* 'jama, luknja', *годъ* 'ura, pravi čas', *хлѣвъ* 'hlev, staja' (rus. *хлев*) < psl. **dol-in-a* 'dolina', **god-in-a* 'čas', **xlěv-in-a* 'hiša, zgradba' ← **dol-ъ* 'jama, luknja', **god-ъ* 'ura, pravi čas', **xlěv-ъ* 'hlev, staja'); skupnost (stcsl. *дружина* 'prijatelji, družabniki', *звѣрина* 'divjačina' ← *другъ* 'prijatelj, družabnik', *звѣръ* 'zver' < psl. **druž-in-a* 'prijatelji, družabniki', **zvěr-in-a* 'divjačina' ← **drug-ъ* 'prijatelj, družabnik', **zvěr-ъ* 'zver'); strukturalni pomen ((st)csl. *краина* 'rob, konec' ← *краи* 'rob, konec' (rus. *край*, polj. *kraj*) < psl.

¹⁵ Diahrono gledano je priponsko obrazilo psl. **-af-ъ* prevzeto iz gotščine. Slovani so iz gotščine prevzeli samostalniške izpeljanke s priponskim obrazilom psl. **-af-ъ* ← got. *-āreis* (psl. **myt-af-ъ* 'mitničar, carinik', **buk-af-ъ* 'pisar, pismen človek' ← got. *motāreis*, *bōkāreis*) ter njihove besedotvorne predhodnike (psl. **myt-o* 'plačilo, darilo', **buk-y* 'bukev; zapis, listina' ← got. *mota* 'carina', *bōkōs* 'pisava, knjiga'), kar je omogočilo sinhrono morfološko segmentacijo tvorjenk in identifikacijo priponskega obrazila psl. **-af-ъ* za tvorbo izsamostalniških samostalnikov s pomenom opravkarja, ki je postalo produktivno tudi pri tvorbi iz neprevzetih osnov (psl. **kluč-af-ъ*, **zid-af-ъ* ← **kluč-ъ*, **zid-ъ*).

¹⁶ Postopno širjenje pomena priponskega obrazila preko vmesne faze večpomenskosti je razviden tudi v posameznih slovanskih jezikih (slh. *ključar* ← *ključ*, *zidar* ← *zid* : *zidar*, *zvonar* ← *zvon* : *zvoniti*; *tesar* ← *tesati*).

**kraj-in-a* 'rob, konec' ← **kraj-ъ* 'rob, konec';¹⁷ c) izglagolsko(korensko): dejanje (stsl. гостина 'gostija' ← гостити 'gostiti' ali гость 'gost' < psl. **gost-in-a* 'gostija' ← **gost-i-ti* 'gostiti' ali **gost-ъ* 'gost').¹⁸

3.7. Praslovenska priponska obrazila **-bj-e*, **-ъstv-o*, **-j-a*, **-ѣъ*

Skupna besedotvorna pomena vseh teh priponskih obrazil sta dejanje (izglagolsko(korensko)) in lastnost (izpridevniško).

Psł. **-bj-e*. a) izsamostalniško: skupnost (stsl. каменьк 'kamenje', дѣвк 'drevje', клѣк 'jelovje' ← камы камене 'kamen', дѣвѣ 'drevo', клѣ 'jelka' (polj. *jodła*) < psl. **kamen-bj-e* 'kamenje', **dŕb-bj-e* 'drevje', **jedl-bj-e* 'jelovje' ← **ka-my* **ka-men-e* 'kamen', **dŕb-ъ* 'drevo', **jedl-a* 'jelka'); pojmovnost ((st)csł. сѣник 'sen, sanje', оустик 'odprtina, luknja; ustje' ← сѣнь 'sen, spanje', оуста 'usta' < psl. **съп-bj-e* 'sanje', **ust-bj-e* 'ustje' ← **съп-ъ* 'sen', **ust-a* 'usta'); strukturalni pomen ((st)csł. знаменьк 'znamenje' ← знамѣ знамене 'znamenje' < psl. **zna-men-bj-e* 'znamenje' ← **zna-me* **zna-men-e* 'znamenje'); b) izpridevniško: lastnost (stsl. весельк 'veselje', сѣдравк 'zdravje', обильк 'obilje' ← весель 'vesel', сѣдравѣ 'zdrav' (rus. *здоров*), обиль 'obilen' < psl. **vesel-bj-e* 'veselje', **съdorv-bj-e* 'zdravje', **obil-bj-e* 'obilje' ← **vesel-ъ* 'vesel', **съdorv-ъ* 'zdrav', **obil-ъ* 'obilen'); c) izglagolsko: dejanje s pomočjo zloženih priponskih obrazil psl. **-п-bj-e*, **-t-bj-e*¹⁹ (stsl. дѣланык 'delo, trud, napor', писанык 'pisanje; napisano, zapis, besedilo', житык 'življenje' ← дѣлати 'delati', писати 'pisati', жити 'živeti' < psl. **děl-a-п-bj-e* 'delo', **рѣс-a-п-bj-e* 'pisanje; napisano', **жи-t-bj-e* 'življenje' ← **děl-a-ti* 'delati', **рѣс-a-ti* 'pisati', **жи-ti* 'živeti').²⁰

Psł. **-ъstv-o*, **-ъstv-bj-e*. a) izpridevniško: lastnost (stsl. богатство, богатствѣк 'bogastvo', лжкѣвство, лжкѣвствѣк 'zloba, zvitost', мѣножѣство, мѣножѣствѣк 'množica, množstvo' ← богатъ 'bogat', лжкѣв 'zel, slab, malopriden, zvit', мѣногъ 'mnog' < psl. **bogat-ъstv-o* 'bogastvo', **lŕkav-ъstv-o* 'zloba, zvitost',

¹⁷ S sinhronega vidika se zastavlja vprašanje, ali gre pri tvorbah tipa psl. **dol-in-a* 'dolina' (izpeljevanje izsamostalniških samostalnikov) na eni in psl. **poln-in-a* 'planota, ravnina' (izpeljevanje izpridevniških samostalnikov) na drugi strani za večpomenskost enega obrazila ali za enakovočnost več obrazil. Nadsegmentna raven (sln. *dolína*, nštok. *dòlina* : sln. *planina*, nštok. *planina* < psl. **dolŕna* (F₂) : **polnŕna* (C) ← **dŕlnъ* (c), **polnъ* (c)) bi kazala na to, da gre za različni priponski obrazili. Druga možna razlaga je, da gre pri tem za eno priponsko obrazilo: samostalnike tipa psl. **poln-in-a* je namreč mogoče izpeljevati iz izpridevniških samostalnikov s pomenom lastnosti (psl. **poln-in-a* 'večja planota, ravnina' ← **poln-ъ* 'planota, ravnina' ← **poln-ъ* 'plan, raven').

¹⁸ Zunanja primerjava kaže na starost izsamostalniških tvorb, pri katerih gre najverjetneje za posamostaljene pridevnike s pojmovnim pomenom (lit. *avikiena* 'ovčje meso' ← *avis* 'ovca' = psl. **ovъč-in-a*; lit. *žvėrienà*, lat. *fėrina* 'divji, zverinski' = psl. **zvērina*).

¹⁹ Zloženi priponski obrazili psl. **-п-bj-e*, **-t-bj-e* sta nastali z izpeljano trpnopreteklih deležnikov na psl. **-п-ъ*, **-t-ъ* s pomočjo priponskega obzrazila psl. **-bj-e*. Prvotno gre torej za izpridevniške (deležnik je glagolski deležnik) izpeljake z besedotvornim pomenom lastnosti.

²⁰ Zunanja primerjava kaže na starost izsamostalniških tvorb, pri katerih gre najverjetneje za posamostaljene pridevnike s pojmovnim pomenom (gr. *έν-ῶπιον* 'sanjanje' ← *ῶπιος* 'sen, spanje' = psl. **съп-bj-e* ← **съп-ъ*, lat. *ostium* 'vhod, ustje reke' ← *os ostis* 'usta' = psl. **ust-bj-e* ← **ust-a*).

**тъножъ-ьstv-o* 'množica, množstvo' ← **bogatъ* 'bogat', **lqkavъ* 'zel, zvit', **тъногъ* 'mnog'); b) izsamostalniško: opravljalnik (stcsl. *господство* 'vlada, moč', *дѣвство* 'devištvost, čistost', *мжжство* 'možatost, pogum' ← *господъ* 'gospod, gospodar', *дѣва* 'devica', *мжжъ* 'mož' < psl. **gospodъ-ьstv-o* 'vlada, moč', **děvъ-ьstv-o* 'devištvost, čistost', **možъ-ьstv-o* 'možatost' ← **gospodъ* 'gospod, gospodar', **děv-a* 'devica', **možъ* 'mož'); c) izglagolsko: dejanje ((st)csl. *дѣство* 'delovanje', *чюство* 'občutek, zaznava', *чювство* 'čustvo, čut, čutilo' ← *дѣяти* 'delovati, delati', *чюти* 'občutiti, zaznavati' < psl. **dě-jъ-ьstv-o* 'delovanje', **ču-jъ-ьstv-o*, **ču-vъ-ьstv-o* 'občutek, čustvo' ← **dě-ja-ti* 'delovati, delati', **ču-ti* 'občutiti, zaznavati'). Pomen dejanja je nastal ob pomenu opravljalnika preko vzporedne besedotvorne motivacije iz samostalnika in glagola ((st)csl. *дѣство* 'delovanje', *родство* 'rojstvo, sorodstvo, rodoslovje', *рождство* 'porod, rojstvo, rojstni dan' ← *дѣи* 'dejanje', *дѣяти* 'delovati, delati'; *родъ* 'rod', *родити* 'roditi' < psl. **dě-jъ-ьstv-o* 'delovanje', **rodъ-ьstv-o*, **rodъ-ьstv-o* 'rojstvo, sorodstvo' ← **dě-jъ* 'dejanje', **dě-ja-ti* 'delovati, delati'; **rodъ* 'rod', **rod-i-ti* 'roditi').

Psł. *j-a: a) izglagolsko(korensko): dejanje ((st)csl. *сѣча* 'ubijanje, pobijanje', *жажда* 'žeja' (sln. *žeja*), *пражда* 'preja' (sln. *preja*) ← *сѣшти* 'sekati, tolči', *жадати* 'biti žejen', *прести* 'presti' < psl. **sěča* < **sěk-j-a* 'sekanje', **žęda* < **žęd-j-a* 'žeja', **pręda* < **pręd-j-a* 'preja' ← **sěti* < **sěk-ti* 'sekati', **žęd-a-ti* 'biti žejen', **pręsti* < **pręd-ti* 'presti'); b) izpridevniško: lastnost ((st)csl. *суша* 'suša', *гѣшта* 'gošča, droži, srež' (sln. *gošča*), *моча* 'močvirje, blato' ← *сухъ* 'suh, ne moker', *гѣтъ* 'gost', *мокръ* 'moker' ali *мочити* 'močiti, namakati' < psl. **suša* < **sux-j-a* 'suša', **gošča* < **gost-j-a* 'gošča', **moča* < **mok-j-a* 'moča' ← **suxъ* 'suh, ne moker', **gostъ* 'gost', **mok-rъ* 'moker' ali **moč-i-ti* 'močiti'); c) izsamostalniško: opravkar/opravljalnik (stcsl. *доуша* 'dih, sapa, duša', *свѣшта* 'svetilka, bakla, sveča; ogenj' (slš. *svieca*) ← *доухъ* 'sapa; duševnost', *свѣтъ* 'svetloba, zarja; svetilka' < psl. **duša* < **dux-j-a* 'duša', **světa* < **svět-j-a* 'sveča' ← **duxъ* 'duh', **světъ* 'svetloba'); ženska oblika (stcsl. *тъшта* 'tašča' (sln. *tašča*), *госпожда* 'gospa' (gluž. *hospoza*) ← *тъсть* 'tast', *господъ* 'gospod, gospodar' < psl. **тъšča* < **тъst-j-a* 'tašča', **gospoda* < **gospod-j-a* 'gospa' ← **тъstъ* 'tast', **gospodъ* 'gospod'). Pomen dejanja je lahko nastal ob pomenu lastnosti preko vzporedne besedotvorne motivacije iz pridevnika in (izpridevniškega) glagola (psl. **suša* < **sux-j-a* 'suša' ← **suxъ* 'suh': **suš-i-ti* 'sušiti').

Psł. *ež-ъ: a) izglagolsko(korensko): dejanje ((st)csl. *мѣтежъ* 'zmeda, nered, zmešnjava, nemir, vznemirjenost', *падежъ* 'padec', *грабежъ* 'ropanje, plenjenje, rop, plen' ← *мѣсти* 'mešati, vznemirjati', *пасти* 'pasti', *грабити* 'grabiti' (rus. *грабить*) < psl. **męt-ežъ* 'zmeda', **pad-ežъ* 'padec', **grab-ežъ* 'grabljenje' ← **męsti* < **męt-ti* 'mešati', **pasti* < **pad-ti* 'pasti', **grab-i-ti* 'grabiti'); b) izpridevniško: lastnost (rus. *молодѣжъ*, polj. *młodzież*, češ. *mládež* 'mladost, mladina' ← rus. *молодой*, polj. *młody*, češ. *mladý* < psl. **mold-ežъ* 'mladina' ← **moldъ* 'mlad').

3.8. Praslovansko priponsko obrazilo *-isk-o/*išč-e

Gre za zemljepisnojezikovni (diatopični) različici priponskega obrazila, pri čemer je različica *-išč-e < *-isk-j-e splošnosllovanska, različica *-isk-o pa zahodnoslovanska in deloma belorusko-ukrajinska. Obrazilo tvori izsamostalniške

samostalnike ter ima naslednje besedotvorne pomene: a) mesto/prostor ((st)csl. **ГНОИШТЕ** ‘gnojišče’, **ОГНИШТЕ** ‘ognjišče’, **СЖДИШТЕ** ‘sodni stol, sodišče’, **ЛОВИШТЕ** ‘lovišče’ ← **ГНОИ** ‘gnoj’, **ОГНЬ** ‘ogenj’, **СЖДЪ** ‘sodba, sojenje, sodni proces’, **ЛОВЪ** ‘lov’ < psl. **gnoj-išč-e* ‘gnojišče’, **ogn-išč-e* ‘ognjišče’, **sqd-išč-e* ‘sodišče’, **lov-išč-e* ‘lovišče’ ← **gnoj-ъ* ‘gnoj’, **ogn-ъ* ‘ogenj’, **sqd-ъ* ‘sodba, sojenje’, **lov-ъ* ‘lov’); zaradi vzporedne besedotvorne motiviranosti preko glagola (stcsl. **СЖДИТИ** ‘soditi, presoјati’, **ЛОВИТИ** ‘loviti’ < psl. **sqd-i-ti* ‘soditi’, **lov-i-ti* ‘loviti’) je prišlo do nastanka izglagolskih samostalnikov na psl. **-išč-e* s pomenom mesto/prostor (psl. **sqd-išč-e*, **lov-išč-e* ← **sqd-i-ti*, **lov-i-ti*); b) večalnost ((st)csl. **ДВОРИШТЕ** ‘dвориšče’, **ТРЪЖИШТЕ** ‘trg, sejmišče’ ← **ДВОРЪ** ‘dвориšče’, **ТРЪРГЪ** ‘trg, sejmišče’ (rus. *топр*)); c) opravljalnik (sln. *kosišče*, *toporišče* ← *kosa*, *topor* < psl. **kos-išč-e* ‘kosa’, **topor-išč-e* ‘toporišče’ ← **kos-a* ‘kosa’, **topor-ъ* ‘topor’). Verjetno je, da je pomen mesto/prostor drugoten, nastal iz pomena večalnosti (psl. **bolt-o* ‘blato’ → psl. **bolt-išč-e* ‘veliko blato’ → ‘kjer je blato’).

3.9. Praslovansko priponsko obrazilo **-yn-i*²¹

Izkazuje naslednje besedotvorne pomene: a) izsamostalniško: ženska oblika (stcsl. **БОГЪИИ** ‘boginja’, **ГОСПОДЪИИ** ‘gospodinja’, **РАБЪИИ** ‘sužnja, služkinja’, **СЖСЪДЪИИ** ‘sosedā’ ← **БОГЪ** ‘bog’, **ГОСПОДЪ** ‘gospod, gospodar’, **РАБЪ** ‘suženj, sluga, služabnik’, **СЖСЪДЪ** ‘sosed’ ≤ psl. **bog-yn-i* ‘boginja’, **gospod-yn-i* ‘gospodinja’, **orb-yn-i* ‘sužnja, služkinja’, **sqsēd-yn-i* ‘sosedā’ ← **bog-ъ* ‘bog’, **gospod-ъ* ‘gospod, gospodar’, **orb-ъ* ‘suženj, sluga, služabnik’, **sqsēd-ъ* ‘sosed’); b) izpridevniško: lastnost (stcsl. **ПРОСТЪИИ** ‘svoboda, osvobojenje, sprostitev’, **СВЕТЪИИ** ‘svetost, svetinja’, **БЛАГЪИИ** ‘imetje, blaginja, sreča’, **ПУСТЪИИ** ‘puščava’ (rus. *пустыня*) ← **ПРОСТЪ** ‘preprost, enostaven; svoboden; raven’, **СВЕТЪ** ‘svet’, **БЛАГЪ** ‘dober, prijeten’ (polj. *блогі*), **ПУСТЪ** ‘pust, prazen, nenaseljen, zapuščen, osamljen’ ≤ psl. **prost-yn-i* ‘prostost, svoboda’, **svēt-yn-i* ‘svetost, svetinja’, **bog-yn-i* ‘blaginja’, **pust-yn-i* ‘pustinja’ ← **prost-ъ* ‘preprost, enostaven; prost, svoboden; raven’, **svēt-ъ* ‘svet’, **bolg-ъ* ‘blag’, **pust-ъ* ‘pust, prazen’).

²¹ Prvotna oblika tega priponskega obrazila je najverjetneje psl. **-yn-i*, Gsg **-yn-ę*, tj. s trdim soglasnikom v imenovalniku ednine, saj gre pri tem za sklanjatveni vzorec, vzporeden tipu sti. *devī* (sti. *devī devyāh* ‘boginja’, gr. *μοῦσα μουσῆς* ‘muza’, got. *mawi maujōs* ‘deklica’, lit. *marti marčiōs* ‘snaha’ < pie. **-ih₂ *-jéh₂-s*, tj. prvotni proterokinetični naglasno-prevojni tip). Že v stari cerkveni slovanščini pa je v imenovalniku ednine izpričana izravnava mehkega soglasnika v celoten spregatveni vzorec (stcsl. **БОГЪИИ** **БОГЪИНА** ‘boginja’, **НЕСЖИТИ** **НЕСЖИТА** ‘nesočā’ ≤ psl. **bogyini* **bogyię* ‘boginja’, **nesōti* **nesōtę* ‘nesočā’).

Zaključek

Vzrok oblikovnih in pomenskih sprememb v besedotvornem sistemu je pogosto večkratna vzporedna besedotvorna motiviranost tvorjenke na sinhroni ravni, torej **oblikovni stik**.²² Pri samostalnih izpeljankah v praslovanščini je opaziti pomenske spremembe priponskih obrazil oziroma spremembe v besedotvorni motiviranosti izpeljanke.

Samostalniška priponska obrazila v praslovanščini izkazujejo naslednje pomenske spremembe v smeri širitve pomena: A. ob vzporedni motiviranosti preko samostalnika in glagola: a) **opravkar** → **vršilec dejanja** (sl. **zvon-af-ъ* 'zvonar' ← **zvon-ъ* 'zvon' : **zvon-i-ti* 'zvoniti'; sev. sl. **jěd-ak-ъ* 'požeruh' ← **jěd-a* 'hrana' : **jěsti* < **jěd-ti* 'jesti'),²³ b) **opravljalik** → **dejanje** (psl. **dě-j-ьstv-o* 'delovanje' ← **dě-j-ъ* 'dejanje' : **dě-ja-ti* 'delovati, delati'); B. ob vzporedni motiviranosti preko pridevnika in glagola: a) **lastnost** → **dejanje** (psl. **suša* < **sux-j-a* 'suša' ← **sux-ъ* 'suh' : **suš-i-ti* 'sušiti'); b) **nosilec/nosilnik lastnosti** → **vršilec dejanja, vršilnik dejanja** oziroma **orodje**, pri čemer je prišlo do nastanka zloženega priponskega obrazila (psl. **grěš-ьn-ik-ъ* 'grešnik', **grěš-ьn-ic-a* 'grešnica' ← **grěš-ьn-ъ* 'grešen' : **grěš-i-ti* 'grešiti'); C. ob vzporedni motiviranosti preko pridevnika in samostalnika: **nosilnik lastnosti** → **prostor/mesto**, pri čemer je prišlo do nastanka zloženega priponskega obrazila (psl. **žit-ьn-ic-a* 'žitnica' ← **žit-ьn-ъ* 'žiten' ← **žit-o* 'žito'); Č. ob vzporedni motiviranosti preko samostalnika in pridevnika: **manjšalnost** → **nosilec/nosilnik lastnosti** (psl. **mold-і-ъ* 'mladič' ← **mold-ę* **mold-ęt-e* 'mladič, otrok' : **mold-ъ* 'mlad'); D. ob motiviranosti preko samostalnika: a) **večalnost** → **mesto/prostor** (psl. **bolt-o* 'blato' → **bolt-išč-e* **veliko blato* → **kjer je blato*); b) **opravljalik** : **mesto/prostor** (sln. *kmet, kovač* → *kmetija, kovačija* 'kar ima zvezo s kmetom, kovačem', 'kjer je kmet, kovač').

Besedotvorna motiviranost samostalniške izpeljanke v praslovanščini lahko izkazuje razširitev nabora besedotvornih predhnikov: ob vzporedni motiviranosti preko samostalnika in glagola (psl. **sqd-išč-e* 'sodišče' ← **sqd-ъ* 'sodba, sojenje' : **sqd-i-ti* 'soditi').

lastnost → dejanje

²² Pogoj za nastanek večpomenskosti besedotvornih obrazil (širjenje pomena) je torej **oblikovni stik** (pri priponskem obrazilu sln. *-ar* je prišlo od prvotnega besedotvornega pomena opravkarja (sln. *ključ-ar* ← *ključ*) preko vzporedne besedotvorne motiviranosti preko samostalnika in (izsamostalnškega) glagola (sln. *zid-ar* ← *zid* : *zid-a-ti*, *zvon-ar* ← *zvon* : *zvon-i-ti*) do nastanka drugotnega besedotvornega pomena vršilca dejanja (sln. *tes-ar* ← *tes-a-ti*). Tipološko podobno je pogoj za nastanek večpomenskosti korenškega morfema **pomenski stik**, tj. besedilna aktualizacija leksema, ki omogoča njegovo dvojno pomensko interpretacijo (leksem je torej razumljen večpomensko) in posledično nastanek pomenske spremembe (sln. *život* 'življenje' (10. st.) → *život* 'telo' (14. st.); besedilna aktualizacija tipa sln. **rešiti svoj život* je bila lahko razumljena bodisi kot **rešiti svoje življenje*' ali **rešiti svoje telo*').

²³ Oblikovni stik je možen v primeru, da imata oba sinhrono interpretirana besedotvorna predhodnika isti koren, kar pomeni, da sta tudi sama v besedotvornem razmerju: a) izglagolski samostalnik in glagol (**jěd-ak-ъ* ← **jěd-a* ← **jěd-ti*); b) samostalnik in izsamostalniški glagol (**zvon-af-ъ* ← **zvon-ъ* → **zvon-i-ti*); c) pridevnik in izpridevniški glagol (**sux-j-a* ← **sux-ъ* → **suš-i-ti*); č) izpridevniški samostalnik in pridevnik (**mold-і-ъ* ← **mold-ъ* → **mold-ę* **mold-ęt-e*). Pri pomenski spremembi priponskega obrazila gre torej za reinterpretacijo stopnje tvorjenosti (istostopenjskost : raznostopenjskost tvorjenosti).

glagol	nosilec/nosilnik lastnosti → vršilec/vršilnik dejanja, orodje	pridevnik
opravkar → vršilec dejanja opravljalik → dejanje	samostalnik	nosilnik lastnosti → prostor/mesto manjšalnost → nosilec/nosilnik lastnosti

*Širitev pomena priponskih obrazil ob večkratni vzporedni besedotvorni
motiviranosti izpeljanke*

Literatura:

- Bezljaj, France. 1976, 1982, 1995, 2005, 2007. *Etimološki slovar slovenskega jezika* I–V. Ljubljana.
- Brugmann, Karl. ²1916 (¹1893). *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen: II. Lehre von den Wortformen und ihrem Gebrauch, 1. Allgemeines, Zusammensetzung (Komposita), Nominalstämme*. Strassburg.
- Цейтлин, Раля Михайловна. 1977. *Лексика старославянского языка: опыт анализа мотивированных слов по данным древнеболгарских рукописей X–XI веков*. Москва: Наука.
- Meier-Brügger, Mihael. ²2002. *Indogermanische Sprachwissenschaft*. Berlin, New York.
- Meillet, Antoin. ²1934 (¹1924). *Le slave commun*. Seconde édition revue et augmentée avec le concours de A. Vaillant. Paris.
- Miklosich, Franz von. 1862–65. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Wien.
- Pokorny, Julius. 1948–1959. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern.
- Sławski, Franciszek. 1974, 1976, 1979. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego: II. Rzeczownik. *Słownik prasłowiański* I–III. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk. S. 58–141, 13–60, 11–19.
- Snoj, Marko. ²2003 (¹1997). *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana. *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. ²1999 (¹1994). Москва.
- Šekli, Matej. 2011. Besedotvorje (pra)slovanščine v sinhroni in diahroni luči na primeru samostalniških izpeljank. *Slovenski slavistični kongres: Slavistika v regijah – Maribor*. Uredila Boža Krakar Vogel. Ljubljana. S. 217–222.
- Vaillant, André. 1974. *Grammaire comparée des langues slaves: : Tome IV – La formation des noms*. Paris.
- Vondrák, Wenzel. ²1924 (¹1908). *Stammbildungslehre: Bildung der Nominalstämme: B. Mittels der Suffixe. Vergleichende Slavische Grammatik*. Göttingen. S. 494–671.
- Zima, Jaroslav. 1961. *Ekspresivita slova v současné češtině*. Praha.